

Література:

1. Гершунський Б.С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы / Б.С.Гершунский. - М.: Педагогика, 1988. - 263 с.
2. Глоссарий современного образования (терминологический словарь) / Л. Б. Левчук // Народное образование. - 1998. - № 3. - С. 93-95.
3. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти / В. С. Лутай. - К.: Центр «Магістр-8», 1996.-256 с.
4. Мітчел П. Енциклопедія педагогічних засобів, комунікацій і технологій / П. Мітчел. - Лондон, 1978.
5. Платонов К. Особистісний підхід як принцип психології / К. Платонов // Методологічні і теоретичні проблеми психології. - М., 1969. - С. 190-217.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. - СПб. : Питер Ком, 1999. - 720 с.
7. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию: учеб. пос. Для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, Г. И. Чижикова. - М.: Издательский центр «Академия», 2003. - 192 с.
8. Смолюк І. О. Технологія економічної освіти / І. О. Смолюк. - Луцьк, 1997. - 104с.

У статті розглядається педагогічна технологія, яка поєднує в собі упорядковану сукупність дій, операцій і процедур, покликаних забезпечувати діагностований та гарантований результат у навчальному процесі.

Ключові слова: технологія, педагогічна технологія, технологія навчання, дидактичні та рольові ігри.

В статье рассматривается педагогическая технология, которая объединяет в себе упорядоченное сочетание действий, операций и процедур, призванных обеспечивать диагностированный и гарантированный результат в учебном процессе.

The article is devoted to the pedagogical technology which unites in itself the ordered combination of actions, operations and the provide the diagnosed and guaranteed result in educational process is considered.

УДК 378

А.П. Будас
м. Київ, Україна**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ:
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Для розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні важливим є формування нового вищого рівня правової свідомості та правової культури населення. Великого значення у світлі цього набувають правове виховання і правова освіта. Без глибоких знань прав, свобод, чинного законодавства еволюційний розвиток жодного суспільства неможливий. Україна обрала курс на європейську інтеграцію. Цей вибір є одночасно і рухом до європейських стандартів, інформаційного суспільства, соціально орієнтованої ринкової економіки, що ґрунтується на засадах верховенства права та забезпечення прав та свобод людини. Однак, не можна говорити, що в питаннях правової освіти населення Україна починає з «чистого листа». Навчати дітей та молодь основам вітчизняного законодавства в різний спосіб намагалися починаючи з XIX ст. як у середній, так і у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення та розвитку правової освіти в Україні не були об'єктом окремого наукового дослідження, хоча окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися українськими науковцями, зокрема В. Андрейцевим, Б. Андрусишиним, Г. Мурашиним, С. Савченком, В. Сущенком, Ю. Шемшученком тощо.

Мета. З огляду на викладене, варто зазначити, що окреслена нами проблема не була предметом окремого наукового дослідження, є актуальною і потребує подальшої наукової розробки.

У статті ми ставимо перед собою завдання розкрити особливості становлення та розвитку правової освіти в різні періоди української історії.

Основна частина. Перша спроба створити умови для вивчення учнями законодавства була зроблена ще у XIX ст. Статут навчальних закладів 1804 р. Російської імперії до предметів, що викладались, відносив право природне та право народне. Із реформуванням гімназій в 1828 р. ці дисципліни були виключені. В 1845 р. курс законодавства був відновлений лише в деяких гімназіях. Згідно Правил 1849 р., що поділили гімназійний курс на загальний та спеціальний, ця дисципліна стала обов'язковою лише для тих учнів, які готувались після закінчення гімназії до вступу на державну службу, а Статут гімназій 1864 р. передбачав правову підготовку лише для майбутніх військових [8, с.46].

Повернувши дисципліну до навчальних планів у 1902 році Міністр народної освіти П. Ванновський [2, с.208]. В цей же час з'являються і перші керівництва по викладанню цього курсу, зокрема підручник «Опыт методики законоведения как предмета преподавания в средней школе» (1909 р.) за редакцією А. Гольмстейна.

Для вищої юридичної освіти рубіж століть увійшов в історію як час кардинальних змін у методиці викладання правових дисциплін. В українських університетах з'являються практичні заняття, як окрема організаційна форма навчання. До вказаного моменту цей вид робіт виконували лише студенти фізико-математичних та медичних факультетів [9, с.120]. Відомо, що ще в 1843 р. у Київському університеті Св. Володимира професор А. Федотов-Чеховський використовував на практичних заняттях реальні судові справи, що вже одержали схвалення у сенаті [10, с.213].

Радянські часи принесли нову віху у розвиток правової освіти. В перші роки існування СРСР в суспільстві культивувалась необхідність «укріплення суспільно-правової дисципліни і солідарності трудящих та їх правового виховання» (Основи судоустрою СРСР і союзних республік від 1924 р., ст.1). Ще на V Всеросійському з'їзді Рад (1918) було вирішено у всіх школах та інших навчальних закладах проводити правороз'яснювальну роботу.

В 1937 році у зміст загальної освіти СРСР було введено дисципліну «Конституція СРСР». Її спочатку вивчали у сьомому класі, а з 1958 р. - у десятому.

В 1961-1962 н.р. цей курс замінили на «Суспільствознавство». Програма дисципліни була загальною для середніх шкіл та середніх спеціальних навчальних закладів. Вона охоплювала вузьке коло правових питань і не забезпечувала повноцінної правової підготовки школярів. Тому з 1975-1976 н.р. починає викладатись спеціальний правознавчий курс - «Основи Радянської держави і права» (пізніше ця дисципліна отримала назву «Основи держави і права»). Його впровадженню передувала масовий педагогічний експеримент в школах 10 радянських республік (охопив 50 тисяч школярів), під час якого випробували розроблений підручник та програму дисципліни.

Курс «Основи Радянської держави і права» учні вивчали у 9-му класі середньої школи та у системі профтехучилищ. За обсягом він був невеликим - 35 навчальних годин [5, с.4, 9]. Програмою передбачалось вивчення десяти тем, що охоплювали основні положення про державу і право, державне (конституційне), адміністративне, трудове, цивільне, сімейне, кримінальне право, а також систему органів державної влади [6, с.40].

Викладання правознавства в радянській школі було нероздільно пов'язане із історичною наукою. Педагогічні навчальні заклади випускали фахівців, які одночасно були вчителями історії та права. Радянська шкільна парадигма не була достатньо розробленою. Навчанню правознавства не приділяли достатньої уваги, на уроках подавались лише правові основи радянської держави.

Ще гіршою була ситуація у професійній та вищій правовій освіті. Правознавчі курси тут до 1970-х років мали факультативний характер. Лише в 1971 – 1972 н.р. у всіх професійно-технічних училищах та 1977 - 1978 н.р. на всіх неюридичних спеціальностях вищих навчальних закладів було запроваджено вивчення основ радянського законодавства.

Обсяг і зміст обов'язкового курсу «Радянське право» у вищій школі залежав від конкретної спеціальності. Наприклад, в 50-ті роки для студентів-економістів його обсяг становив 200 годин, а на деяких спеціальностях студенти складали державний іспит [12, с.271]. З часом кількість аудиторних годин значно скоротили. В 70-х рр. на економічному факультеті Московського авіаційного інституту «Радянське право» вивчали протягом 70 годин (50 годин лекцій, 20 – практичних занять), на інженерно-технічних факультетах - лише 28 годин [4, с.141], у Заочному інституті радянської торгівлі – 30 годин (20 – лекції, 10 - практичних занять) [13, с.133]. В українських вищих навчальних закладах обсяг правової підготовки на спеціальності «Історія» складав 50 лекційних годин, «Біохімія» та «Педагогіка і методика початкового навчання» - 30 годин лекцій (1981-82 н.р.) [3, с.60,65,68].

Курс передбачав виконання практичних робіт із теорії держави та права, фінансового права, цивільного процесу, трудового та цивільного права [1, с.118]. Сама навчальна програма дисципліни затверджувалась Мінвузом СРСР, а робочі програми – проректорами вищих навчальних закладів [4, с.141].

З метою удосконалення форм правового навчання та виховання студентської молоді в 1989 р. було створено Українську асоціацію викладачів права, яка об'єднала викладачів правових дисциплін не лише вищої школи, а й шкіл та училищ. У цьому ж році пройшла науково-методична конференція «Актуальні проблеми правового виховання студентської молоді», яку спільно організували Міносвіти та Мінюст [12, с.277].

29 червня 1990 р. побачила світ постанова Ради Міністрів УРСР від №143 «Про заходи організації юридичного загального навчання в Український РСР». Цим документом методичне керівництво системою правової освіти населення покладалось на Міністерство юстиції України. Також названою постановою було затверджено програму правової освіти населення на період 1990-1995 рр. в п.3 якої передбачене загальне вивчення учнями та студентами правових дисциплін.

У 1991 р. ще до проголошення незалежності Міністерство внутрішніх справ, Міністерство народної освіти, Держкомітет у справах молоді та спорту, Мін'юст України, Мінкультури, Мінохорони здоров'я, Мінпраці Кабінетом Міністрів було розроблено і затверджено Міжвідомчу програму правового і морального виховання підлітків на 1991–1992 роки.

Необхідно зазначити, що одразу після розпаду СРСР в 1991 році та його політичної системи, перед українським суспільством постала проблема створення нової системи правової освіти. Це безпосередньо стало причиною переопрацювання теоретичної та навчально-методичної бази викладання правознавства. З початку 90-х рр. починається активне впровадження суспільствознавчих дисциплін як у середню, так і у вищу освіту.

Програма правової освіти населення України, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 року, передбачила вивчення правознавства в усіх дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах, навчальних закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

З 1995 року курс «Основи правознавства» (обсягом 54-82 години) стає обов'язковим для учнів загальноосвітніх школах та фундаментом для створення системи правової освіти.

Також і у вищій школі правознавство увійшло до нормативних дисциплін усіх спеціальностей. Відповідно до профілю підготовки спеціалістів його обсяг коливався від 8 до 140 годин. Зокрема для студентів економічних спеціальностей дисципліна викладалась в обсязі 90 годин, для інженерно-економічних – 60 годин. В педагогічних та технічних вузах обсяг дисципліни був досить скромним – 28 годин.

Актуальною на цьому етапі залишалась проблема створення окремих кафедр, що об'єднували б викладачів правознавства. Перші такі кафедри були створені в Одеському інституті народного господарства, Львівському державному університеті, Харківському інженерно-економічному інституті. В 1990р. у Луганську з'явилась міжвузівська кафедра права, до якої увійшли всі викладачі правознавства вищих навчальних закладів Луганська [12, с.271-272].

Щодо кількісного та якісного складу викладацьких кадрів, то за даними Міністерства освіти на поч. 90-х рр. викладання курсу правознавства забезпечували близько 300 викладачів, з них 3 % доктори і майже 30% - кандидати юридичних наук.

Наступним етапом на шляху до реформування української правової освіти стала Національна програма правової освіти населення, затверджена 18 жовтня 2001 року. Цим документом передбачено, що правова освіта є складовою частиною системи освіти і має на меті формування високого рівня правової культури та правосвідомості особистості, її ціннісних орієнтирів та активної позиції як члена громадянського суспільства. Також у цей період затверджено «Програму розвитку юридичної освіти на період до 2005 року» та створено Всеукраїнську міжвідомчу координаційно-методичну раду з правової освіти населення.

Національна програма передбачає надання правової освіти в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах. Проаналізуємо як на практиці реалізується ця програма.

Станом на сьогодні правовий компонент міститься у змісті курсу «Я і Україна» (1 – 3 класи). В основній школі безперервність правової освіти здійснюється через зміст інших предметів – етика (5-6 клас), історія України, всесвітня історія, географія.

В 2010 – 2011 н.р. до шкільних дисциплін дев'ятикласників додалась ще одна - «Правознавство. Практичний курс». У 10-х класах обов'язковим курсом залишається «Основи правознавства» обсягом 35 годин (1 година на тиждень). Для класів правового та економічного профілів передбачено вивчення курсу правознавства протягом двох років навчання (3 години на тиждень). У 10-му класі також з цього навчального року вводиться Конституційне право України у кількості 34 години.

Тобто можна говорити про існування системи правових дисциплін у школі. Однак чи відповідає вона сучасним потребам українського суспільства? Як показує практика, одна година правознавства на тиждень (для непрофільних класів) недостатньо для засвоєння навіть основних положень галузей права України. До того ж, навіть у Києві з 1045 вчителів правознавства (2004 р.) – 390 є викладачами історії та права решта лише викладачами історії [7, с.6]. Загалом станом на 2009 р. за даними міністерства юстиції лише 2% викладачів правознавства в навчальних загальноосвітніх закладах України є фахівцями права [11, с.8].

Щодо вищої школи, до 2009 року дисципліна «Правознавство» входила до нормативної частини навчального плану усіх спеціальностей. Наказом МОН України «Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента» від 9 липня 2009р. № 642 вона віднесена до вибіркової частини змісту освіти, а це означає, що частина населення обмежиться знаннями українського законодавства, отриманими в шкільні роки.

Висновки. Правова освіта в нашій державі пройшла складний шлях становлення. Змінювались назви правознавчих дисциплін, їх зміст, форми та методи навчання, однак розуміння того, що не лише фахівці-юристи, а й кожна людина має бути освіченою в правах питаннях, що кожний громадянин має не лише знати, а й уміти застосовувати правові знання, залишається актуальним як ніколи.

Проведені в кінці XX – на початку XXI століття освітні реформи відповідають міжнародним стандартам і є гарним підґрунтям для подальшої роботи. Однак проблем, які актуальні для сучасної правової освіти України, вистачає, зокрема: малий за обсягом і одночасно складний за змістом курс правознавства у школі; перехід правознавства у вищій

школі із нормативної у вибіркової дисципліну; відсутність достатньої кількості кваліфікованих викладачів правознавчих дисциплін як у середній, так і вищій школі; в деяких регіонах погана забезпеченість науково-методичною, навчальною літературою; використання у масовій педагогічній практиці застарілих форм і методів викладання правових дисциплін; невелика охопленість студентської молоді участю у правових проектах громадських організацій; відсутність позааудиторних засобів поширення правової інформації по телебаченню і радіо (наприклад, в Бразилії виходить регулярна телепрограма для старшокласників «Азбука правової грамотності») та ін.

Можливі наслідки вчасно не вирішених проблем, що нами окреслені, варто прораховувати завчасно, бо це і підвищення рівня злочинності, і поглиблення правового нігілізму, і поширення правової безграмотності. Тут варто наголосити на відомій усім істині, що побудова демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства неможлива без підвищення рівня правової освіти та правової культури усього населення країни.

Література:

1. Антонова Л.А. Вопросы методики проведения практических занятий по советскому праву // Сборник научно-методических статей по правоведению. – М.: Высш. школа, 1979. – С.118-125.
2. Бабіна О.І. Особливості змісту гімназичної освіти наприкінці XIX – на поч. XX ст. в Україні // Вісник Київського університету ім. Т.Шевченка: Соціологія. Психологія. Педагогіка. – Вип.3. – К., 1997.
3. Высшее образование в Украинской Советской Социалистической Республике / Авт. коллект.: Г.Г. Ефименко, Г.А. Лилицкий, В.А. Баженов. - К.: Вища школа, 1983. – 96с.
4. Гомберадзе Т.Г. Неоткорые вопросы преподавания советского права на опыте МАИ // Сборник научно-методических статей по правоведению. – М.: Высш. школа, 1979. – С.139-142.
5. Давыдов Г.П., Обухов В.М. Правовое воспитание в системе работы школы / Сост. А.П. Прохоров. – М., «Педагогика», 1976. – 48с.
6. Долгова А.И., Кожевникова А., Медведев А. Правовое воспитание несовершеннолетних: Пособие для слушателей. – М., «Знание», 1977. – 96с.
7. Ілляк М. Правова освіта: професіонали і волонтери // Юридичний вісник України. – 2005. – 1-14 січня. – С.6.
8. Каспаржак А.Г., Левин М.В. Базисный учебный план и российское общество в эпоху перемен. - М., 1994.
9. Микитюк С. О. Лекція, практичні заняття в системі форм і методів викладання правових дисциплін у вищих навчальних закладах Слобожанщини другої половини XX століття // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. — Х., 2005. — Вип.22. — С.119–123.
10. Микитюк О.М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект) / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. – Харків: «ОВС», 2003. – 272с.
11. Савченко А. Проблеми правової освіти і виховання в Україні: хто винен? // Історія в школах України. – 2010. - №3. – С.8-9.
12. Юридична наука і освіта на Україні / Ю.С. Шемшученко; І.Б. Усенко, Б.М. Бабій та ін.; АН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Наукова думка, 1992. – 304с.
13. Язев В.А. Вопросы методики преподавания права в неюридическом заочном вузе // Сборник научно-методических статей по правоведению. – М.: Высш. школа, 1979. – С.131-139.

У статті розкрито основні етапи становлення правової освіти в Україні, проблеми та перспективи її розвитку на сучасному етапі.

Ключові слова: *правова освіта, правознавство, законодавство, суспільствознавство.*

В статье раскрыты основные этапы становления правового образования в Украине, перспективы его развития на современном этапе.

Ключевые слова: *правовое образование, законоведение, правоведение, обществоведение.*

The law education in Ukraine, the main stages of its formation, prospects of the modern development have been disclosed in the article.

Key words: *law education, science of law, jurisprudence, social science.*